

„Tényállás”

Három tételben a mosonmagyaróvári sortűzről

I. A perek

Született 1943-ban Budapesten. 1967-ben diplomázott az ELTE BTK magyar-történelem szakán.

1957. december 23-án „A Népköztársaság nevében!” A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiuma Különtanácsa — elnök: dr. Ledényi Ferenc hb. százados, ülnökök: Gyurkó Lajos vezérőrnagy, Lakatos Béla ezredes, Gyémánt András ezredes és Zentai József r. őrnagy — véglegesen is pontot tettek egy ügyre. A zárt fellebbezési tárgyaláson másodfokon is halálra ítélték, megerősítve ezzel a Győri Megyei Bíróság különtanácsának B. 009/1957 számú ítéletét, Földes Gábort, Tihanyi Árpádot, Gulyás Lajost, Kiss Antalt, Weintráger Lászlót, Cziffrik Lajost és Zsigmond Imrét. Szalai Ferencet életfogytiglani börtönre, Molnár Ferencet tíz évi börtönre, Kóródi Károlyt tizenkét évi börtönre és Varga Ernőt négy évi börtönre ítélték.

Ugyanebben a perben Ambrus Lajos őrnagy tizenöt év börtönbüntetést kapott, Tróbert Károly százados három évet, Ökrös Sándor két évet, Vass Tibor főhadnagy és Mikola János főhadnagy egy évi börtönbüntetést kapott a Ledényi-tanáctól.¹ Ez az ítélet a Győri Katonai Bíróság különtanácsának B. II. 010/1957. sz. döntését véglegesítette.

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa tulajdonképpen két ügyet, a Földes Gábor és társai, illetve az Ambrus Lajos őrnagy és társai ügyét egyesítette a fellebbezési szakaszban az 1957. november 25-i döntésével.²

A tizenkét vádlottat egy városnév, Mosonmagyaróvár kötötte össze. A civil vádlottak egy része a vád szerint a népi demokratikus államrend megdöntésére szövetkezett, míg a másik része részt vett ebben. Többüket megvádolták még egy vagy többrendbeli gyilkosság elkövetésével vagy arra való felbujtással. (A katonák ellen a gyilkosság vagy az arra való felbujtás nem szerepelt, és Vass illetve Mikola főhadnagy esetében a szervezkedés helyett a vád a szolgálati hatalommal való visszaélés volt.)

A Győri Bíróság különtanácsa — Gyepes István, a megyei bíróság elnöke, tanácsvezető bíró, Sütő Ferenc és Kovács Károly ülnökök — 1957. június 10-én, az 1957. május 23., 24., 25., 27., 28., 29., 30. és június 1. június 4-i tárgyalási napok után 1957. június 10-én Földes Gábort három, Tihanyi Árpádot három, míg Gulyás Lajost kétféle gyilkossággal is vádolta.³ Ledényi tanácsa e vád alól az érintetteket bizonyíték hiányában felmentette. Földesék tehát

¹Kat. kt. 0156/1957.

²Uo.

³A győri Megyei Bíróság B. 009/1957. sz. irata.

legalább nem közönséges gyilkosokként, hanem „csupán” összeküvőként végezték életüket.

⁴Győr-Sopron megyeiek emlékeznek az 1956-os forradalomra, Zrínyi Kiadó, 1991. 83.; Szigethy Attila öngyilkosságáról lásd még: M. Kiss Sándor: *Szigethy Attila haláláról, egy megyei pártbizottsági jegyzőkönyv alapján*, In: „...megint olyan helyre vittük, ahonnan kiugorhatott...” Új Magyarország, 1995. nov. 4.

A Földes-per tulajdonképpen 1956. december 27-én vette kezdetét Tihanyi Árpád illetve Cziffrik Lajos letartóztatásával. A per későbbi vádlottai közül utoljára Földes Gábort tartóztatták le, 1957. május 3-án. Dr. Erdélyi Iván a Földes-perrel kapcsolatban figyelemreméltó okra hívja föl a figyelmet. „A megtorlás győri monstre büntetőügye — ahogy azt Grácz ügyész mondta nekem letartóztatásom után — Szigethy Attila és közvetlen munkatársai ellen indult volna. Ezt azonban Szigethy Attila öngyilkossága meghiúsította. 1957. május közepén kísérelte meg először az öngyilkosságot, egymás után kétszer, melynek körülményei teljesen tisztázottak. Nem tisztázott azonban megnyugtatóan a harmadik, az augusztus 12-i, amely végzetes lett.”⁴

Erdélyi Ivánnak véleményünk szerint is igaza van. Mindazonáltal érdemes az eseménysort az első letartóztatástól a kivégzésig legalább nagyvonalakban végigkísérni.

1956. december 11-i dátummal született egy belügyminisztériumi összefoglaló jelentés arról, milyen jelentősebb „terrorcselekmények” és gyilkosságok történtek Magyarországon 1956. október 23. és december 11. között. Ekkor már elhangzott az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága november 24-i ülésén a hírhedt Gheorghiu-Dej-féle javaslat: „Meg kell mondanom — ha mi az Önök helyében lennénk —, azt a körülményt, hogy a reakció fegyverrel meg merte támadni a népi demokratikus rendszert, ezt mint legjobban alkalmas pillanatot felhasználnánk arra, hogy sajnálat nélkül szétzúzzuk a reakciót, és ne tárgyaljunk arról, hogy demokrácia vagy nem demokrácia. Úgy kell szétverni őket, hogy többet ne merjenek felkelni a dolgozó nép vívmányai ellen.”⁵ A Magyarországra látogató „testvérpártok” is ilyen értelemben biztatták az MSZMP-t a határozottabb cselekvésre. Az 1956. december 6-i kormányülésen született meg a határozat „az ellenforradalmi tevékenységben, terrorcselekményekben résztvevők felelősségre vonásának meggyorsításáról”,⁶ s a 11-i összefoglaló jelentésben Győr-Sopron megyéről a következőket olvashatjuk: „1956. október hó 26-án a mosonmagyaróvári határőr laktanya elé vonuló tömegre a laktanyából sortüzet nyitottak. A lövések következtében kb. 60 ember meghalt és számosan megsebesültek. Ennek hatására a tömeg aznap és másnap 3 határőrtisztet agyonvert. A nyomozást az ORK IV-es osztálya bevezette.”⁷

⁵A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. 1957. Interart, 109.

⁶MOL XIX-A-83-a.

⁷BM Országos Rendőrkapitányság. *Jelentés*, Bp. 1956. dec. 11. Tárgy: 1956. október 23-a óta történt jelentősebb terrorcselekmények, gyilkosságok ügyében. BM. Tört. Ir.

⁸Uo.

Egy december 8-i jelentésben, amelynek címzettje a Belügyminisztérium Országos Rendőrkapitányságának titkársága volt,⁸ azt olvashatjuk, hogy: „Rendőrhalott Győr-Sopronban: Győr-Sopron (...) megyék vesztesége is állományuk Budapestre vezényelt részéből adódott.” 1956. december 31-én két jelentés is útnak indult a győri rendőrkapitányságról, az egyik az országos rendőrkapitányság elnöki főosztályára, s ebben a megyei kapitány jelentette,

⁹A Győr-Sopron Megyei Rendőrkapitányság jelentése az Országos Rendőrkapitányság elnöki főosztályának. BM Tört. Ir.

¹⁰Uo.

¹¹Győr-Sopron megyei levéltár. A Győr-Sopron megyei MSZMP pártaktívája. lkt. sz. 1957/261/1.

¹²M. Kiss Sándor: „...a halál oka...” Új Magyarország 1995, október 22.

¹³Győr-Sopron Megyei Ügyészség, Győr 1957. Tük. 00-10 szám. A feljegyzés azt a célt szolgálta, hogy az 1957. 4. tv. 1 §-a a. és h. pontja alapján az ügyet gyorsított eljárás alá vonják. A feljegyzést dr. Grátz Endre ügyész és B. Nagy János megyei ügyész készítették. A feljegyzés — mint erre a Földes-per dokumentációjában található is utalás — annyira elszigetelt, hézagos és feltűnő tárgyi tévedésektől és jogi pontatlanságoktól hemzsegő volt, hogy ezeket a tényeket, 9 további procedúrát irányító két tanács is kénytelen volt elismerni.

hogy „...a megye területén az október 23-i és az azt követő események következtében meghalt összesen 63 fő. Ebből 4 határőr, 3 fő honvéd (tényleges katoná) 56 polgári személy.”⁹ A másik címzett a Belügyminisztérium Elnöki Főosztálya volt: „Megyénk területén 1956. október 23-tól az alábbi két főt (kiemelés: M.K.S.) bántalmazták súlyosabban: K. B. áv. hdgy. K. G. áv. hdgy-t, akiket a Főosztályra betört tömeg vasdarabokkal és egyéb tárgyakkal oly súlyosan bántalmaztak túlnyomórészt a fejükön, hogy 21 napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedtek.”¹⁰

Győr-Sopron megye tehát nem tudott eleget tenni a kívánalmaknak, hiszen a mosonmagyaróvári sortűz után meglincselt három határőrtestvérrel kívül a forradalomnak más áldozata nem volt, pedig nemcsak a magyar szervek követelték az ellenforradalmárok felderítését és elfogását, hanem már november 4-én este a „szovjet elvtársak” is. Az egyik mosonmagyaróvári pártvezető — november 4. után Győrbe került — így fakadt ki a Győr-Sopron megyei MSZMP 1957. március 3-án tartott pártaktíváján Benke Valéria jelenlétében: „November 4-én, amikor a szovjet elvtársakhoz elmentem, hogy megbeszéljük a tennivalókat, (...) a szovjet elvtársak útmutatást adtak, hogy elsőrendű feladatunk megkezdni a pártszervezést. Szeretnék látni a szovjet elvtársak, hogy november 6-án legalább 30 ellenforradalmárt Győr városában letartóztassanak.”¹¹

1956. október 23. és november 4. között fegyveres konfliktus, amelyet egyáltalán fel lehetett elvileg használni „az ellenforradalmi banditák garázdálkodására”, három esetben volt: a győri börtönnél 1956. október 25-én, a győri Főosztály épületénél 1956. október 26-án és a mosonmagyaróvári határőr laktanyánál október 26-án illetve 27-én, amikor az előző napon meghalt határőrtestvérrel együtt hárman estek a népharag áldozatául. A győri börtön előtti ávós sortűznek négy civil áldozata volt,¹² másnap a főosztály épületének elfoglalásakor a 25-i sortűz miatt feldühödött tömeg fizikailag bántalmazta ugyan az ávósokat, de az „ostrom” emberéletet nem követelt. Egy per tárgya tehát csak a három határőrtestvér halála lehetett. Tihanyi Árpád őrizetbe vételére — mint ezt az 1957. május 17-i feljegyzés is tanúsítja — a mosonmagyaróvári ügy miatt került sor.¹³

Az 1957. május 17-i feljegyzés ugyan még a mosonmagyaróvári eseményekre koncentrált, s csak Földes Gábor szereplését leírva érinti a Győrben történeteket, de már megjelenik a feljegyzés szerkezetében a koncepció.

Az ugyanis ténykérdés, hogy a mosonmagyaróvári sortűz után a tömeg három határőrtestvért meglincselt. Az állam politikai be rendezkedésétől függetlenül a bíróság dolga, hogy egy ilyen eseményt kivizsgáljon, és az abban szereplőket felmentse vagy elítélje. A meghalt határőrök ügye azonban májusra már új dimenzióba került: a tizennégy vádlottat ugyanis két csoportra osztották.

Földes Gábort, Tihanyi Árpádot, Gulyás Lajost ugyanis már a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésével vádolták, s emellett gyilkosságra való felbujtással is, Varga Ernőt pedig a demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétellel, s négyen együtt a Feljegyzésben szereplő szervezkedéssel vádolt „A” csoportot alkották, elleténtben a „B”, a „gyilkossági” résszel.

A koncepcióváltás — amely következtében Földes Gábor személye előtérbe került — „elvi alapja” egy 1957. május 15-i dokumentum szövege alapján válhat világossá: *Tervezet az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól* című, a Belügyminisztérium II. Főosztálya által készített anyag többek között az ellenforradalmi erők elleni harc csapásainak irányáról szól, s ezen belül kitüntetett helyet kapnak a győri „ellenkormány” tagjai s az országos, budapesti, megyei és legfontosabb területi bizottságok, elsősorban osztályidegen, ellenforradalmi vezetői és tagjai elleni eljárások.¹⁴ Az ellenkormányt a belügyi szervek és az MSZMP

¹⁴MOL XIX-A-2-q-4.d

¹⁵Lásd: Az MSZMP...
im. 87.

¹⁶Lásd: Az MSZMP...II.
222.

¹⁷Lásd: Az MSZMP III.
151.

¹⁸Uo. 193.

szemében a forradalom alatt létrejött győri Nemzeti Tanács jeler-tette. A Nemzeti Tanács valódi vezetője Szigethy Attila volt, az a Szigethy, akivel Kádáréknak 1956 novemberében még komoly terveik voltak. Ekkor Fehér Lajos Szigethyt még földművelésügyi miniszternek is el tudta képzelni.¹⁵ Sőt még 1957 februárjában is úgy beszél róla Kádár, hogy „bár a párizsi rádió azt mondja, hogy lesznek a kormányban változások, többek között Szigethy Attilát is emlegették.”¹⁶ Az április 23-i ülésen — bár már szó van róla, hogy ellenforradalmi magatartása miatt felül kell vizsgálni képviselői mandátumát — Szigethy személye még mindig politikai kérdés. Sándor József mondta az április 23-i ülésen: „Úgy tudom, ebben a kérdésben az Intéző Bizottságnak kellene világos nézetet kialakítani. Ő mint nemzeti hős jelentkezik (...) ugyanakkor tudom, hogy a Dunántúli Köztársaság kialakításában döntő szerepe volt.”¹⁷ 1957. április 30-án tovább erősödött a kollaborálni nem akaró Szigethy Attilával szemben a párt támadása. Somogyi Miklós ekkor arról beszélt, hogy a nép nehezményezi, hogy a nagyhalak még szabadon vannak. „...Szigethy és Kéri volt az egész mozgalom vezetője, és velük szemben nem tudnak eljárni.”¹⁸ Ugyanezen a napon Sándor József a győri pártaktíván szinté felszólított a Szigethy Attila elleni eljárás elkezdésére.

Szigethy személyétől is részben függetlenül, a győri Nemzeti Tanács ügye mindinkább a középpontba került. Kéri József ellen szaporodtak a támadások, s egyre jobban előtérbe került Földes Gábor személye is. Kéri már 1957 februárjában a Magyar Népköztársaság Ügyészségének konferenciáján mind a legfőbb ügyész, Szénási Géza, mind az államminiszter, Marosán György keményen támadta. Egy április 16-i jelentés pedig név nélkül ugyan, szinte visszhangozva Szénási megállapításait, a megye „bűnüldöző” munkáját vette célba. „Hogy rendőrségi szerveink

csapása nem elég céltudatosan irányult népi demokráciánk igazi ellenségeire, mutatja az is, hogy a megyei adatokat vizsgálva igen nagy ingadozásokot találunk. Győr megyében például — ahol köztudomásúlag az ellenforradalmiak dunántúli központja volt — a politikai bűncselekmények miatt elindított eljárások száma 149, és ebből csak 21 irányult osztályellenség ellen, az eljárások 14%-a, ami az országos átlagnak a fele.”¹⁹

1957 tavaszán tehát már az volt a központi kérdés, miként lehet a Nemzeti Tanács ügyét a középpontba állítani. Ennek a koncepciónak a jegyében tartóztatták le május első napjaiban Szigethy Attilát és Földes Gábort is. Innentől már csupán egy lépés, hogy a mosonmagyaróvári sortűz ügyét összefüggésbe hozzák a Győri Nemzeti Tanács politikájával, és Szigethyt illetve Földest nemcsak elítélik, de meg is alázzák. A korabeli megyei pártanyagok ékesen bizonyítják, hogy a megyei pártvezérek is tisztában voltak vele; Győrrel és Mosonmagyaróvárral nehéz lesz elhitélni a meg nem történtet. Egy Dejcő nevű rendőrtiszt a győri belügyminisztériumi főosztály részéről 1957. május 31-én így fakadt ki: „Itt Győrben is nehéz lesz megérteni, hogy ellenforradalom volt-e vagy sem. Október 23-án a Megyei Tanács kezéből átvették a hatalmat olyan személyek, akik arra felhatalmazást nem kaptak, szétkergették a rendőrséget. Aki a nép államára emelte a kezét, úgy kell elbánni vele.”²⁰

A Gyepes-tanácsra várt, hogy egy látványos nagy perben „be-mutassa a győri ellenforradalom” igazi arcát, s azt, hogy az ellenforradalmi politika gyilkossághoz vezet.

Ezt a törekvést tükrözi az 1957. június 10-i ítélet *Tényállás* része. Nincs terünk arra, hogy sorra vegyük a *Tényállás* egyértelmű és bizonyítható hazugságait. Ehelyett csak az iratban megvalósuló tendenciákat tudjuk jelölni. Földes perbefogásával módja nyílt Gyepesnek arra, hogy kimutassa a győri események „ellenforradalmi jellegét”, és a mosonmagyaróvári határőr laktanya „elestéről” bizonyítsa, hogy az a győri ellenforradalmárok közbelépése nélkül nem történhetett volna meg. A mosonmagyaróvári határőr laktanya elfoglalásából pedig a tanúvallomások alapján, amelyek nem a vádlottak védelmére szolgálták, egyértelműen kimutathatóan hazugul azt kívánta bizonyítani, hogy a határ őrizet nélkül maradt.²¹

Erdélyi Iván, Grács ügyészre hivatkozva nem ok nélkül írta, hogy készült a per Szigethy és közvetlen munkatársai ellen. Tőle tudjuk Szigethy első két öngyilkossági kísérletének május közepi dátumát. Földeséket a Gyepes-tanács elsőfokon 1957. június 10-én ítélte halálra. Tehát még Szigethy Attila életében. Egy 1957. július 22-i iratban viszont azt is megtudjuk, hogy a harc fokozottabban folyik, s a közeljövőben folyamatosan sorra kerülnek olyan bűnügyek, mint a mosonmagyaróvári, a Dunántúli Nemzeti Tanács sajtós és tájékoztató munkatársainak az ügye, és „Szigethy felgyógyulása után a Dunántúli Nemzeti Tanács bűnügye.”²²

¹⁹A Belügyminisztérium Elnöki Főosztálya. Belügyminiszter Elvtársnak. Kézzel írva: Eredeti Biszku Béla miniszter elvtársnak. 1957. 4. 16. BM. Tört Ir.

²⁰A Győr-Sopron Megyei MSZMP Pártértekezlete. 1957. május 31. GySL MSZMP iratok.

²¹Bár az 1957-es tanúkihallgatások során a határőrök és a pártfunkcionáriusok egyértelműen azt állították, hogy megnyílt az őrizetlenül hagyott határ, ez nem igaz. A leváltott határőröket felváltották a mosonmagyaróvári honvédség tagjai és az Akadémia hallgatói. Igaz viszont, hogy az ellenőrzött szabad közlekedést az „új határőrök” a szovjet haderő megjelenéséig biztosították.

²²MSZMP Győr-Sopron Megyei VB ülés jegyzőkönyve 1957. július 22-én, GYSL ikt. 1957/729/1.

Feltehető, hogy Grácznak igaza volt olyan értelemben, hogy Szigethy Attila felgyógyulása esetén megindították volna az eljárást, és csináltak volna egy Nemzeti Tanács ellenes, de még inkább egy Dunántúli Nemzeti Tanács elleni pert, s ezt a fellebbezési szakaszban majd összevonják a Földes-féle mosonmagyaróvári perrel. Erre valóban nem kerülhetett sor Szigethy Attila öngyilkossága miatt. De valósnak látjuk azt is, hogy a Földes Gábor elleni pert további két dolog motiválta. Gondoljunk arra, hogy a fellebbezési szakaszban a Földes-per az ugyancsak szervezkedéssel vádolt Ambrus József-féle perrel vonták össze. Ez a „technika” kísértetiesen hasonlít a Nagy Imre-perre. Emlékezetbe idézzük, hogy a kezdetekben ott is egy külön „egyenruhás” pert akartak indítani Maléter Pál és Kopácsi Sándor ellen. Ez a koncepció változott meg az idők folyamán, és „olvasztották be” Malétereket a nagy Nagy Imre-perbe. Feltételezhető, de nem bizonyítható, hogy a Földes-per a Nagy Imre-per előzetes „modellezése” volt. Ezt az is alátámasztja, hogy Földes politikai elítélésében a legsúlyosabb vád a Nagy Imrével való *politikai* értelmű közösség vállalása volt.

A másik motiváció lehetett az, hogy Földes Gábor és társai akaratlanul megsértették a BM legféltettebb érdekeit. Csupán a Gyepes-féle tényállásban szerepel egy árulkodó mondat: „Fexi (helyesen Fekszí — M.K.S. — a győri határőrkerület alezredesi rangban lévő parancsnoka volt —) ... tudva azt, hogy a laktanya alatt nyolc vagon lőszer és robbanóanyag van, továbbá a nyugati határ biztosítását szolgáló *operatív anyag* (kiemelés: M.K.S.), olyan parancsot adott, hogy minden körülmények között meg kell akadályozni, hogy a laktanya a tömeg kezére jusson...”²³

²³B. 009/1957, Tényállás.

Az „operatív” anyag jelen esetben a szigorúan titkos iratanyagot jelenti, benne a kimenő és a bejövő hírszerzők illetve elhárítók anyagát, továbbá a hálózati személyek és a megfigyelt személyekről szóló dokumentációt. A tanúkihallgatások során csupán két alkalommal fordult elő, hogy a kihallgató a „papírokról” érdeklődött. De az a tény, hogy az operatív anyagok megsemmisülésének illetve idegen kézbe kerülésének és így „dekspirálódásának” problémája a belső tanácskozásokon vissza-visszatért, az egyszerű érdeklődő számára is jelzi a probléma súlyát. Az 1957. július 22-i jegyzőkönyvben például ez olvasható: „Az ellenforradalmi erők a megye területén lévő államhatalmi és államigazgatási szerveit szétverték (...) 1956. október 26-án (...) megtámadták a Főosztály épületét, az operatív anyagot széjjelszórták, részben magukkal vitték... November 4-e után a rendőrségi szerveket főleg csak azok az elvtársak keresték fel jelentéseikkel, akik az ellenforradalom idején hűek voltak a néphatalomhoz, és ezért az ellenforradalmárok által anyagi kárt, bántalmazást szenvedtek...”²⁴

²⁴GYSL MSZMP
Győr-Sopron Megyei VB
ülés jegyzőkönyve,
1957. júl. 22. 1957/729/1.

Egy 1957. november 25-i beszámolóban ugyanerről a témáról a következő olvasható: „Az ellenforradalmi események idején Győrben és a járárok többségében is az összes iratok — melyek az ál-

lambiztonsági munkával voltak kapcsolatban — megsemmisültek, illetve nyilvánosságra kerültek. Ez a körülmény komoly mértékben dekonspirálta az alkalmazott munkamódszereket és azokat a személyeket, akik részt vettek ebben a munkában...²⁵

²⁵GYSZ MSZMP
Győr-Sopron Megyei VB
Ülés nov. 23. A politikai
Nyomozó Osztály
beszámolója, lkt.
23/11/3/1.

De gond volt ez a III. ügyosztálynak még 1958-ban is. „...Győr-Sopron megyében az ellenforradalmi események következtében a korábbi államvédelmi munka minden eredménye kárba veszett, széles tömegek előtt dekonspirálódott... Jelenleg az osztály 40 olyan ügynökkel rendelkezik, akik alkalmasak osztályidegen, el-lenséges körökben ügynöki munka végzésére.”²⁶

²⁶MOL. 288/1.30/1958 3.
ö.e.

A jelentés szerzője keserűen állapítja meg, hogy a BM-dolgozók bizalmatlanok az osztályidegen ügynökökkel szemben, a kémügyektől viszont félnek, mert azok meg nem osztályidegenek.

Az, hogy Győrben és Mosonmagyaróvárott a BM számára, legalábbis egy időre, elvesztek az ügynökök, egyenes következménye annak, hogy a mosonmagyaróvári laktanyába benyomultak a tüntetők. Az már az ő szempontjukból lényegtelen volt, hogy ezt a laktanya provokálta ki. Az is lényegtelen volt, hogy a győri főosztályt is egy előző napi provokációra válaszolván foglalták el a győriek.

A BM szempontjából lényegtelen volt, hogy mind Győrött, mind Mosonmagyaróvárott a tömeg a provokációra válaszolva foglalta el az épületeket. A tény a behatolás volt, az iratanyagok s ennek következtében a hálózat elvesztése.²⁷

²⁷Uo.

Földes Gábornak és társainak a sortűz kései áldozataiként azért kellett meghalniuk, mert válaszolva a tömeget ért véres atrocitásra, akaratlanul megsértették a párt és a BM legfontosabb érdekeit.

II. A sortűz

A sortűz Mosonmagyaróvárott 1956. október 26-án valamivel tíz óra után dördült el.²⁸

Ezt megelőzően október 25-én Győrött a börtön előtt az ÁVH már belélt a tömegbe.²⁹ Magáról az eseményről maradtak ugyan fenn korabeli leírások,³⁰ de ezek csak a valóság töredékéről szólnak. Az események rekonstruálására leginkább a Földes-per tanúvallomásai alapján nyílik mód. Ezekből kiderül, hogy Földes Gábor a lövöldözés hallatára ment a győri börtön elé. A sortűznek ekkor már halálos áldozatai voltak, s a megriadt tömeg lassan újra gyülekezve a börtön megrohmozására készülődött, amit akkor már az eredeti őrség mellett az erősítésre érkezett ávéhások is védtek. Földes, hogy megelőzze az újabb tragédiát, bement egyedül a börtönbe, és ott az ávéhás főhadnagy börtönparancsnokkal megállapodott a politikai foglyok szabadon bocsátásáról. Az addig még ki nem szabadult foglyok közül, aki akart, elhagyhatta a börtönt. Másnap a helyi munkások, akadémisták, középiskolások és óvodások (!) részvételével a kora délelőtt folyamán Mosonma-

²⁸A sortűz történetéről lásd részletesebben a Kortárs 1996. szeptemberi és novemberi számában.

²⁹Lásd az idézett cikket.

³⁰HL. 56-os gy.A 3. ö.e.

A 90. lövész ezred jelentése, továbbá Események Győrben, a Pf.7071 jelentése HL. 31. j. 1957/T 158. c.

Lásd még: A Győr-Sopron Megyei Kieg. Pk. jelentése. HL. 56-os gy. 6.ö.e.

gyaróvárott indult meg egy tüntetés. A tömeg körbejárta a várost, és leszedette a különböző épületekről a vörös csillagokat. Menet közben a több ezres tömeg egy elágazásnál szétvált, és egy részük a határőrlaktanya felé tartott. Dudás százados, a laktanya parancsnoka, folyamatosan kapta hírszerző tisztjeitől a jelentést, és ezt feltehetően fenyegetőnek tartván megszervezte a laktanya belső és külső biztosítását, s szinte készült az ostromra. Ennek döntő oka azonban az volt, hogy Feksz László alezredestől azt az utasítást kapta, hogy a laktányát mindenképpen védje meg, oda idegent ne engedjen be, nehogy idegen kezekbe kerüljön a laktanyában tárolt operatív anyag.

„A felvonulók közeledtére, kik teljesen fegyvertelenül érkeztek, valószínűség szerint Tóth áv. fhdgy. tüzet nyitattott, melynek következtében a helyszínen kb. 50-60 halott és a sebesültek száma 40-50 volt.”³¹

A tömeg közeledtére eldördültek a fegyverek. Egyesek szerint 106, mások szerint 103 illetve 50 körül volt a halottak száma.

A sortűz után a városi hangosbemondó közölte a mosonmagyaróváriakkal, hogy csőcselék támadta meg a laktanyát, s erre a határőrök tüzzel válaszoltak. Ez a közlés még fokozta az emberek döbbenet elkeseredését. Eközben a laktanyában, látván a sortűz döbbenetes következményeit, vita tört ki a határőrök között. A tisztek egy csoportja, köztük Dudás, további védelemre akart berendezkedni, s az újabb tüntetést „figyelmeztető” sortűzzel akarták szétoszlatni. Mások — s néhány tanúvallomás szerint — Stefkó főhadnagy, aki később a tömeg dühének áldozata lett, Dudás ellen fordultak, s tiltakoztak az újabb „tervezett” sortűz ellen. Ebben a helyzetben Dudás magára hagyván a laktanyát a parancsnoklást átadta Vági főhadnagynak, és eltávozott Csehszlovákiába.

A gyilkos sortűz híre eljutott Győrbe, ahol az Ideiglenes Nemzeti Tanács nevében Szigethy Attila megbízta Földes Gábort, hogy menjen el Mosonmagyaróvárra, és akadályozza meg a további vérontást. Később ugyanilyen megbízatással útnak indult Tihanyi Árpád is. Földes Mosonmagyaróvárra érve a Tanácsház épületébe ment. Onnan szólították föl a határőr laktanyát, hogy fogadják Földest. Vági főhadnagy elfogadta, hogy a kialakult helyzetet vitassák meg Földes Gáborral.

Mire Földes egy Pobjeda gépkocsival a határőr laktanyához ért, a laktanyában tartózkodó egységek demoralizálódtak és védekezés-képtelenné váltak. Földes, akárcsak egy nappal előtte Győrött, egyedül akart bemenni a sortűzet leadó objektumba, s akárcsak egy nappal azelőtt Győrött, egymaga kívánta tárgyalások révén megoldani a konfliktust. A tömeg Földes nyomában éppúgy ellepte az épületet, mint egy nappal azelőtt Győrött, de még élénken emlékezett arra, hogy csőcseléknek nevezték, s a laktanya szempontjából végzetesnek bizonyult, hogy a területén megtalálták egy fiatalember szénakazalba rejtett holttestét. A látvány iszonyatos erejű

³¹ A 30. műszaki zászólalj (Mosonmagyaróvár) jelentése, HL. 56-os gy. 3. ö.e. A különböző jelentések és tanúvallomások különböző számadatokat tartalmaznak. Abban is eltérnek a vélemények, hogy volt-e sortűzparancs. Azt bizonyítva látjuk, hogy Feksz alezredes a laktanya „minden áron való védelmére, akár a felrobbantására” is határozott parancsot adott. A dokumentumok összehasonlítása alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy Dudás a tűzparancsot nem adhatta ki. Erre inkább Gyenes és Tóth főhadnagyoknak volt lehetősége, akik a laktanya előtt, a géppuskák mellett tartózkodtak.

volt. A tömeg már átélt egy sokkot, a laktanya előtt agyonlőttek holtteste ott voltak kiterítve a város hullakamrájában. Mielőtt az emberek a laktanya elé értek volna, szinte kivétel nélkül ott jártak, hogy megbizonyosodjanak, van-e hozzátartozójuk az elpusztultak között.

³²A sortűz történetének rekonstrukciója a Földes-per győri szakaszában készült dokumentációra támaszkodva és annak elemzése alapján történt. A meghallgatott tanúk egyike jelezte, hogy a sortűz előtt a laktanyával szembeni épületben tartózkodott, és onnan látta a készülődést. Felhívták a pártbizottságot, hogy akadályozza meg, hogy Dudás százados a tömegbe lövessen. A pártbizottságról választ nem kaptak, a tanú szavainak semmiféle következménye nem lett. Ezt a szálát sem vizsgálta a Gyepes-tanács.

A megtalált fiú holtteste az amúgy is elkeseredett embereket a végletekig felbőszítette, megkezdődött a lincselés. A sortűz idején a géppuskáknál tartózkodó Gyenes főhadnagyot agyonverték, a feltehetően ártatlan Stefkót és Vágit félig agyonvert állapotban szállították a Tanácsházára. A szekrényeket feltörték, s az operatív anyagot megtaposták, széjjeltépték.

A Földes-perben szinte alig esett szó — s ha szó esett, akkor is csak érintőlegesen — a sortűz áldozatairól. Egy ilyen alkalommal Gyepes bíró még azt is kifejtette, hogy ezekért az emberekért is Földesék a felelősek. Ők voltak, akik Győrből szították az „ellenforradalmat”. A másnapi két lincselésért is Földeseket tették felelőssé, mondván, hogy nem szállították el a két tisztet Győrbe. Feksz László egyszer, társai még kétszer jártak Mosonmagyaróvárra, hogy társaikat Győrbe vigyék.

A tanúkihallgatások során az események tüzetes vizsgálata nélkül elfogadták, hogy a mentésre nem volt módjuk. Csupán egy tanú állította — pártmunkás volt, majd november 4-e után karhatalmista — hogy Fekszieknek módjukban lett volna Stefkókat kiszabadítani. Ezt a szálát a nyomozati szakaszban azonban egyáltalán nem vizsgálták tovább, helyette Földesék bűnrészessége került előtérbe, s megállapították a gyilkosságra való felbujtást, ami azonban az összegyűlt dokumentáció alapján annyira tarthatatlan volt, hogy Ledényiek a vádat kénytelenek voltak ejteni.³²

Az operatív anyagok „mindenek felettsége” október 26-án és 27-én megkövetelte a maga áldozatait.

III. A feltérképezés

³³A dokumentum a mosonmagyaróvári pártiratok között feküdt el, levéltári jelzete nincs.

Fennmaradt egy dokumentum, amelyet a BM Mosonmagyaróvári Rendőrkapitányság Politikai Nyomozó Alosztálya készített.³³ Az 1959. január 6-án keltezett irat tárgya „a mosonmagyaróvári járás területén alakult ellenforradalmi bizottságok és jobboldali pártok.” A bevezető részből kiderül, hogy „a határőrség tisztjei erőteljesen felléptek, és közölték, amennyiben a laktanyát megközelítik, kénytelenek lesznek fegyvereiket használni. A tömeg a határőrtsztek felszólítására sem volt hajlandó távozni, ellenkezőleg, a tömegből kiabálás hallatszott. Amikor a tömeg a felszólítás ellenére erőszakosan be akart nyomulni a laktanyába, a határőrség katonái tüzet nyitottak. A sortűznek mintegy 101 halálos és kb. 103 súlyosabban és könnyebben sebesült áldozata volt.” Megtudjuk azt is, hogy a laktanya erőszakos elfoglalása után a határ nyitottá vált, folyama-

tosan áramlottak be a horthysták és vették át a városban a hatalmat. Ezek után sorra alakultak a jobboldali szervezetek és pártok. Mi sem természetesebb annál, hogy a belső ellenség elleni harc osztálya feltérképezte szervezetekre és személyekre bontva az egész megyét. Nyilvántartásba vették azokat is, akik 1956. október 26-án a határőr laktanya előtt a „provokáló” tömeget alkották, s a sortűzet túléltek. Csak a Mosonmagyaróvárra és a járásra kiterjedő feltérképező dosszié 146 sűrűn gépelt oldalt tesz ki.

³⁴MSZMP
Mosonmagyaróvári
Járási Bizottsági anyag.
PPO 1958/31

A Mosonmagyaróvári Rendőrkapitányság Politikai Nyomozó Alosztálya „nem dolgozott hiába”. 1958. február 5-én a sortűz során elhunyt R. Z. hozzátartozói nyugdíjat kértek. „R. Z. politikai magatartásáról közöljük, hogy 1956 októberében részt vett az ellenforradalmárok által rendezett felvonuláson, s ott az élen haladva a határőrségtől fegyvert követelt, amiért életével fizetett. Politikai és erkölcsi magatartása miatt a Városi Pártbizottság nyugdíj megállapítását nem javasolja.”³⁴

Sz. Á. doktori értekezés elkészítésére jelentkezett, a mosonmagyaróvári városi titkár ennek elfogadását nem javasolta. „A jelenlegi munkájáról nagyon keveset tudunk. Tudomásunk szerint azt igyekszik jól elvégezni, de korábbi cselekedetei után ez érthető.”³⁵

³⁵MSZMP
Mosonmagyaróvári
Járási Pártbizottság
anyaga PTO 5/57/2.

T. I. elvtárs viszont vezető beosztásban elfelejtette közölni az illetékesekkel, hogy 1936-ban a horogkeresztes párt tagja volt. T. elvtárs ugyan szigorú megrovásban részesült, de maradhatott a párt tagja, állását és vadászfegyverét is megtarthatta, sőt munkásőr is maradhatott, mert „az 1956-os ellenforradalmi események alatt gerincesen helytállt.”³⁶

³⁶MSZMP Járási
Bizottsági anyag, uo.

Természetesen az éberség nemcsak Mosonmagyaróvárra volt jellemző. 1957. december 10-én a Csurgói Járási Tanács VB elnökétől egy körlevél ment ki „Valamennyi Községi Tanács VB Elnökének.”

„Utasítom Elnök Elvtársat, hogy az MSZMP alapszervezet titkárával egyetértésben az alábbi felsorolt szempontokban érintett 1908-1935 évfolyamába tartozó személyekről (csak férfiakról) külön-külön készítsen feljegyzést, és 1957. december 20-ig a Somogy Megyei Kiegészítő Parancsnokság kaposvári címére küldje el.

1. Akik szellemileg előkészítették vagy szervezték az ellenforradalmat a község területén vagy környékén.

2. Akik az ellenforradalmi eseményekben fegyveresen vagy más aktív módon részt vettek.

3. Akik haladó szellemű emberek üldözésében, emlékművek, középületek rombolásában vagy írásos anyagok, könyvtárak égetésében részt vettek...”³⁷

³⁷Az irat a
keletkezésekor a 037-1
1957 Tük sz. viselte.

Berzencén október 27-én tömegtüntetés volt. Egy faluban lakó határőrtestet telefonhívására kiszállt a faluba egy szakasz. Lovaskocsival jöttek, leugráltak, s miközben a tanácselnök éppen a beszédét mondta — tüzeltek. Több halottat hagytak maguk után. A sortűz leadása után ismét felszálltak a lovaskocsira, s távoztak. A 19 berzencei feltérképezett közül K. J. a tüntetés előkészítője volt,

N. I. szervezte a felvonulást, G. I. rombolásra biztatta a tüntető tömeget, D. B. „minden vonalon részt vett”, H. B. is részt vett a felvonuláson, M. Gy. „a községben előforduló ellenforradalmi cselekedetek valamennyi területén részt vett,” H. J. is mindenhol ott volt és szervezte a felvonulást, H. A. október 27-én „egyik kezdeményezője volt az ellenforradalmi disznóságoknak”, „P. K. a gyűlés egyik szónak volt”, Sz. V. „a tüntetésen összegyűlt csöcselének beszédet mondott”, S. I.-re ugyan semmit nem lehetett bizonyítani, de „egy sereg disznóság arra enged következtetni, hogy szintén azok közé az ellenforradalmárok közé tartozik, akik elsősorban felelősek a berzencei eseményekért. L. L. szerint azért kellett este és nem nappal rendezni a tüntetést, mert a litánia után többen lesznek és J. F. is mindhol ott volt.

A sortűzek túlélőit nemcsak Mosonmagyaróvárott jegyezték meg maguknak a belügyi szervek. Mindenki feltérképezetett!

***A Vigilia pályázatot ír ki
egyetemisták és főiskolások részére
Az értelmiség szerepvállalása és feladatai korunkban
címmel.***

A pályázók olyan kérdésekre keressenek választ, amelyek az értelmiségi — tehát saját jövőbeli — szerepükkel kapcsolatban vetődnek fel. Egyebek között:

Melyek az értelmiségi lét legjellemzőbb sajátosságai?

Milyen legyen a kapcsolata az értelmiségnek a közéletiséggel, a politikával?

Miért kell az értelmiségnek felelősséget vállalnia?

Az értelmiségi létben mekkora a szerepe a műveltségnek, a tájékozottságnak, a kultúrának, az erkölcsnek?

Milyen többletet adhat a keresztény hit az értelmiségi léthez?

Milyen problémákkal és feladatokkal kell szembenéznie a keresztény értelmiséginek?

Szívesen látunk olyan pályaműveket, amelyek a Vigiliában megjelent cikkekhez kapcsolódnak továbbgondolva a fölvetett témákat.

A dolgozatok terjedelme 10-12 ezer leütés (1,5-es sorközzel 5-7 oldal) legyen. Pályázatot nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások nyújthatnak be. A pályaműveket legkésőbb 1996. november 30-ig kell eljuttatni a Vigilia szerkesztőségéhez (1364 Budapest, Pf. 111.).

A pályaműveket a folyóirat szerkesztőbizottságából alakult zsűri értékeli, és eredményét várhatóan 1997. februári számunkban tesszük közzé.

I. díj: 20 000 Ft, II. díj: 10 000 Ft, III. díj: 5 000 Ft. Az arra érdemes dolgozatokat a folyóirat folyamatosan közli. A megjelent írások szerzői honoráriumban és a lap egyéves előfizetésében részesülnek.